

Traditional and Modern Responses
to the Christological Interpretation
of the Bible: A Selection of Texts

RABBI JEFFREY H. TIGAY
University of Pennsylvania

Reprinted from the
PROCEEDINGS OF THE RABBINICAL ASSEMBLY 1984

vol. 62

A

Traditional and Modern Responses to the Christological Interpretation of the Bible: A Selection of Texts

RABBI JEFFREY H. TIGAY
University of Pennsylvania

The Jewish response to the christological interpretation of the Bible has generally followed two lines of argument: (1) The verses cited by Christians as prophecies about Jesus cannot bear the christological interpretations because (a) they are wrong in terms of Hebrew usage, (b) they ignore the context, (c) the passages are not about the Messiah, or (d) the passages do not fit known details about Jesus's life; (2) Biblical prophecies about the Messiah have not yet been fulfilled, as is clear from the condition of the Jews and the world at large.

The following selection of verses is based on those cited in the section entitled "Old Testament Prophecies of the Messiah fulfilled in the New Testament," printed on pp. i-xiv in the *Old Testament Prophecy Edition* of the New Testament, an edition popular among missionaries (published by the Lockman Foundation, La Habra, California, 1975). The christological interpretations which follow each verse are cited from there, sometimes supplemented by the comments of Matthew Henry (1662-1714), the "Rashi" of English-speaking Protestantism. Quotations are from *Commentary on the Whole Bible*, by Matthew Henry, new one volume edition, edited by Leslie F. Church (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1963).

In the section on the plain sense of these verses the selections from traditional Jewish commentators are taken from *Mikra'ot G'dolot* and other non-critical editions (in Part II the selections are likewise from non-critical editions except where noted otherwise). These are supplemented by selections from modern scholarly Christian commentaries, mostly Roman Catholic commentaries which bear an episcopal *nihil obstat* and *imprimatur*. These Christian commentaries recognize that the christological interpretations are not the plain sense of the text but are rather allegorical, "typical" (symbolic), or the like.

I. ALLEGEDLY CHRISTOLOGICAL VERSES

A. Jeremiah 31:30-33

1. *Christological interpretation*. "God promised a new covenant, or a new testament, to Israel." See Hebrews 8:6-13: "... the covenant

which he (Christ) mediates is better (than the covenant at Sinai), since it is enacted on better promises. For if that first covenant had been faultless, there would have been no occasion for the second. For he finds fault with them when he says . . . [here Jeremiah 31:30-33 is quoted]. In speaking of a new covenant, (Jeremiah) treats the first as obsolete. And what is obsolete and growing old is ready to vanish away." Cf. Matthew Henry, p. 995: "The ordinances and promises are more spiritual and heavenly . . ."

2. *Plain sense*.

a. *Kimchi*

"ברית חדשה." חדושה הוא שתהיה קיימת, לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת ה' עם בני ישראל בהר סיני בזה. ואומר (צ"ל והאומר או והאומרים?) כי הנביא נבא על תורה חדשה שעתידה להיות, לא כתורה . . . שנתנה בהר סיני (כמו שאמר: "לא כברית אשר כרתי את אבותם") והיא התורה חדשה שחדש להם—תשובתם הרי אמרו פירוש מה היא "לא כברית אשר כרתי את אבותם . . . והם הפרו את בריתי." וזאת הברית לא יפרוה כי אתן תורתם כלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם, וכל הענין כמו שמפרש והולך. כי לא תהיה תדוש הברית אלא קיומה. והרי אומר מלאכי, הותם הנביאים, בחתימת דבריו: "וזכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל, חוקים ומשפטים." וכל אותה הפרשה עתידה, כמו שחתם: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא." הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני, כמו שכתוב: "אשר צויתי אותו בחורב."

b. *S.D. Luzzatto*

והנה אמר "תורת", לא "תורה חדשה." והנה זה לא נתקיים עדיין, כי לא נתקנו בני אדם ואין התורה כתובה על לבם עד שלא יהיו ביניהם רעים וחטאים.

c. *The Jerome Biblical Commentary*, ed. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, and R.E. Murphy (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1968), p. 327: "What is the exact nature of this covenant, and what relations does it have with the former one? Although some scholars would see a complete rupture between the two, they are fundamentally the same . . . the response is manifested in the same obedience to the Law, which did not change. There is no question of the promulgation of a new Law. Therefore, this newness is not found in the essentials of the covenant, but in the realm of its realization and of its means. It will not be broken, as the old one was repeatedly (v. 33), for everyone will be faithful (v. 34). The reason for such a drastic

change is that the covenant has now entered the heart of every member of the community. Thus, the real newness announced here is the new means used to assure faithfulness to it—the thorough ‘interiorization’ of the commitment.”

B. Deuteronomy 18:9-22

1. *Christological interpretation.* “The Messiah was to be a prophet like unto Moses.” This view is succinctly expressed by Matthew Henry (1662-1714): “Whether a succession of prophets be included in this promise or not, we are sure that it is primarily intended as a promise of Christ, and it is the clearest promise of him that is in all the law of Moses. It is expressly applied to our Lord Jesus as the Messiah promised (Acts 3:22; 7:37), and the people had an eye to this promise when they said concerning him, ‘This is of a truth that prophet that should come into the world’ (John 6:14).”

2. *Plain sense. A. Dillmann:* If, for the time when they would reside in Canaan, the Israelites are directed away from heathen divination and are directed to a prophet from their own midst who would afford them something which it would be wrong to seek from soothsayers, then it cannot be a single transitory personality, but only a continuous institution which the text has in mind. The same, then, is indicated by verses 19ff., which give signs for recognizing true and false prophets, and by the analogy of its laws for judges, kings, and priests (16:18-18:8).” (*Die Bucher Numeri, Deuteronomium, und Josua* [Leipzig, 1886], p. 329).

C. Isaiah 7:14

1. *Christological interpretation.* “The Messiah has to be born of a virgin.” See Matthew 2:18-25: “. . . When his mother Mary had been betrothed to Joseph, before they came together she was found to be with child of the Holy Spirit . . . All this took place to fulfill what the Lord had spoken by the prophet: ‘Behold, a virgin shall conceive and bear a son, and his name shall be called Emmanuel’ . . .”

2. *Plain sense.*

a. *D. Kimchi on v. 14:*

“הנה עלמה הרה.” העלמה לשון עלמה קטנה בשנים אינה בתולה כדברי התועים אלא עלמה כמו נערה תהיה בתולה או בעולה והנה “דרך גבר בעלמה” היא בעולה, וכן זכר קטן בשנים נקרא עלם כמו “בן מי זה העלם”, וזאת היתה קטנה בשנים לפיכך קראה עלמה, והעלמה הזאת היא אשת הנביא, או אשת אחז והוא הנכון כי אם

היתה אשת הנביא היה אומר נביאה כמו שאמר “ואקרב אל הנביאה”, ועוד שאמר “מלא רחב ארצך עמנואל” משמע כי בן מלך היה. אמר הנה היא הרה ועתה תהיה יולדת בן ותקרא שמו עמנואל.

b. *D. Kimchi on v. 15:*

ולחשיב למינים בזאת הפרשה מכואר בספר הכרית שחבר אדוני אבי ז”ל בתשובת המינים, וענין הפרשה סותר דבריהם בפירוש. כי אחז היה מפחד בעבור שני המלכים האלה שלא ילכדו את ירושלים, ונתן לו אות כדי להאמין שלא ילכדוהו. ואם האות הוא ענין ישו כאשר הם אומרים, מה אות היה זה לאחז — דבר שהיה אחר כן ליותר מארבע מאות שנה? ואיך יתחזק לבו בזה הדבר, שלא היה בימיו? ושאר התשובות מסודרות שם בספר הכרית.

Matthew Henry’s attempt to answer this challenge is that this prophecy was “a sign in general of [God’s] goodwill to Israel. Of your nation, of your family, the Messiah is to be born, and you cannot be destroyed while that blessing is in you . . . This, even though it was to be accomplished above 500 years after, was a most encouraging sign to the house of David, and an assurance that God would not cast them off” (p. 838).

c. *Brown, Driver, and Briggs:* “עלמה . . . young woman (ripe sexually, maid or newly married) . . .” (*A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* [Oxford: Clarendon Press, 1907], p. 761).

d. *Revised Standard Version:* “. . . young woman . . .”

e. *E.J. Kissane:* “By etymology the word probably means a young woman of marriageable age . . . The term does not necessarily mean ‘virgin,’ for which there was a special word *betulah*. Yet the Septuagint was not entirely without justification in translating by *parthenos* (virgin). For the young woman had not yet *conceived* nor borne the son . . . It may be . . . that the event is extraordinary, not in itself, but in the fact that it is the fulfillment of a prophecy . . . While in the general context of [chapters] vii-xi there are arguments which favour the Messianic character of the prophecy, as indicated by Matthew i. 22f., it seems to be more probable that this interpretation is to be based on the typical, not the literal sense of the prophecy” (*The Book of Isaiah* [Dublin, 1960], pp. 85-86).

D. Isaiah 52:13-53:12

1. *Christological interpretations:* “That the Messiah was to be rejected

by his own people, be tried and condemned, be silent before his accusers, suffer with transgressors, and pray for his enemies, and die as a sacrifice for sin."

2. *The collective interpretation—Rashi:*

כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד: "אל תירא עבדי יעקב," "ועתה שמע עבדי יעקב" (מ"ד: א"ב), ואף כאן "היה ישכיל עבדי" (נ"ב: יג) בבית יעקב אמר.

3. *Rejection of the messianic interpretation—Abarbanel:*

ואם יפרשו הנבואה על משיח בן דוד יקשה אמרו "כך משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם" (ישעיהו נב: יד) "לא תאר לו ולא הדר" (נג: ב) כי הנה ישעיהו אמר "הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו" (מב: א) ובמקום אחר קראו "חוטט מגזע ישי" (יא: י) ואמר "ונתה עליו רוח ה' וגו' אליו גויים ידרשו וגו'" לא שיהיה "נבזה וחדל אישים איש מכאובות וידוע חוליו" (נג: ג) ועוד כי איך יאמר עליו "אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סכלם ואנחנו חשכנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה" (נג: ד) כי הוא יהיה מלך צדיק ולא יהיה "נגוע ומוכה" כי אם "צדיק ונושע" (זכריה ט: ט) ואיך אם כן יאמר עליו "ובחבורתו נרפא לנו וה' הפגיע בו את עון כלנו" (ישעיהו נג: ה) ושאר הפסוקים שמורים שהוא יקבל ייסורין ומיתה בעבור ישראל. וגם יקשה לפרש עליו "מעוצר וממשפט לוקח ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים" (נג: ח) כי משיח בן דוד יהיה בידו העוצר והמשפט אבל לא ילקח ממנו. וגם לא יהיה נגזר מארץ חיים כי שם ימלוך. . . ועוד יקשה אמרו "ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו" (נג: ט) כי הנה הנביא אמר "והיתה מנוחתו כבוד" (יא: י) שהוא סותר לזה: והכלל שפירש יונתן ומה שנמשכו חכמים ז"ל בדעת הזה לא יעלה על הדעת שהוא פ"י אמתי בדרך הפשט כי הנה טבע הכתובים לא יסבלנו.

4. *The servant neither the Messiah nor Jesus—John L. McKenzie:* As we have remarked above, this classification refers to those theories which identify the Servant with a historical figure expected to appear, whether the figure actually appeared or not. Under this heading there are only two theories to be considered.

The first is the venerable belief in the Christian church that the Servant poems, in particular the fourth, are predictions of Jesus Christ. In this form the opinion is defended by no one today except in a few fundamentalist circles. This type of predictive prophecy does not appear in the Old Testament. It is another question whether the person and mission of Jesus Christ are interpreted in the New Testament in terms of the Servant poems: that is, whether Jesus or his disciples or both identified him with the Servant of Yahweh. This problem lies outside the scope of this volume; but it is my

personal opinion that Jesus was identified with the Servant in the primitive church, and that this identification goes back to Jesus himself. But this does not imply that the poems are a prediction of Jesus Christ in the literal sense of the term.

The second theory identifies the Servant with the Messiah. By the Messiah (not an Old Testament term) is meant the descendant of David who re-establishes the Davidic kingdom and dynasty as the realization of the reign of Yahweh on earth. Such a figure clearly appears in Isa ix 1-6, xi 1-9; Jer xxiii 5-6, and elsewhere. The king as a savior figure is frequent in the Old Testament and in other ancient Near Eastern literature. Whether the Servant exhibits royal features is a question connected with the Servant as an ideal mythological figure, to be discussed below.

In fact the Servant exhibits no clearly royal trait, and the antithesis between the Servant and Cyrus pointed out above is equally valid when the Servant is compared with the Messiah. No royal trait can be ascribed to him except the proclamation of "judgment" and "law" in xlii 1-4, and these terms more obviously have another meaning here; see the NOTES and COMMENT. The same Song emphasizes the absence of force and violence in the mission of the Servant. The Servant is not the same figure as the Messiah, but a parallel figure which as it stands, cannot be reconciled with the messianic king. A higher synthesis of the two figures, such as Christians believe was fulfilled in Jesus Christ, was not within the vision of the prophets of the Old Testament. Each figure, it seems, reflects the period of Israelite history in which it arose; the king was the savior figure under the monarchy, but during and after the disaster of the Exile no such savior figure could be devised unless it were a *David redivivus* or an eschatological king. This does not imply that the Servant is simply a response of a prophet to the disaster of his times; the insight goes far beyond what the situation elicited. But such a national catastrophe as Israel experienced would open the eyes of at least some to other ways of salvation than the way of the messianic king. In this sense, again, the Servant reflects the people of Israel as a whole.

(*Second Isaiah*. The Anchor Bible, Vol. 20 [Garden City, N.Y.: Doubleday, 1968], pp. XLIX-L).

5. *Details of the prophecy don't fit Jesus—Abarbanel:*

ואומר שדעת חכמי הנוצרים הוא לפרשה על יש"ו הנוצרי שנהרג בסוף בית שני. . . הנה פשט הכתובים לא יסכול דעתם. . . ורביעי באומרו "משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם" וכן אמרו. . . "לא תואר לו ולא הדר ונראהו ולא מראהו

ונחמדהו, נבזה וחדל אישים איש מכאובות ידוע חולי" וזה שהמאמרים האלה כלם מורים שהוא היה בטבעו עכור ומכוער שחורי חלוש המזג רפה ההרכבה וזה כולו כפי מה שסופר מענינו והוא בלתי אמתי כי הוא היה בחור וטוב נחמד למראה אף כי חכמיהם אמרו שהיה שוה המזג כאכיות האיזון. ואם אמר זה על מותו הנה כל אדם כשימות זיו אפוהי ישתנא ולא נאמר מפני זה שהיה "משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם" וכן "לא תאר לו ולא הדר" שהם תארים יאמרו על החי (ההמה) [והוא] המורגל שיקראהו "איש מכאובות וידוע חלי" (היו) [היינו] החללים שהיה רגיל בהם והמכאובות שהיה סובל והנה לא נזכר דבר הזה בספוריו . . . ושביעי באומרו "ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו" כי הם פירשו זה על ישוע הנוצרי שהיתה מיתתו על ידי רשעים שהם ישראל ולפי דבריהם היה ראוי שיאמר "ויתן את רשעים מותו" לא "קברו" כי כפי ספוריהם לא הרעו עמו דבר בקברו כי אם במותו וגם אמרו "ואת עשיר במותיו" יראה שאין ענין לו . . . ותשיעי באומרו "יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצליח," כי הוא כפי מה שסופר מענינו מת בכחורתן ולא ראה זרע בן או בת. ואם יפרשו "יראה זרע" על הנמשכים אחרי דתו* הנה אלה לא נקראו זרע בכל הכתוב וגם לא תצדק כי מלת יראה אשר פירושו באמת יראה בחייו וכימיו זרע ובנים לבניו . . . ואף כי אומרו "יאריך ימים" אם מת בכחורתו בן שלשים ושנים שנה ואיה אריכות ימיו . . . העשירי באומרו "לכן אחלק לו ברכים ואת עצומים יחלק שלל" ואם יפרשו "אחלק לו ברכים" על שקבלו רבים מהאומות דתו ואמונתו מה יפרשו בו "את עצומים יחלק שלל" האם אותו האיש עשה מלחמות ושלל שלל ובזו בו?

*This is the view of Matthew Henry, p. 908: "True believers are the seed of Christ."

II. THE JEWISH ARGUMENT THAT THE MESSIAH HAS NOT YET COME

A. Biblical texts

1. Jeremiah 33:14-18

M. Henry's interpretation of the promise in v. 18: "For as long as Christ Jesus sits on the right hand of the throne of God, glorified head over all things, as long as he is 'king upon the holy hill of Zion,' David does not want a successor, nor is the covenant with him broken" (p. 999).

2. Ezekiel 34:23-28

M. Henry's interpretation of v. 25: "Christ, our good Shepherd, has caused the evil beasts to cease out of the land (v. 25), having vanquished all our spiritual enemies. Sin and Satan, death and hell, are conquered" (p. 1070).

3. Isaiah 11

M. Henry's interpretation: "Unity or concord, intimated in these figurative promises, that even 'the wolf shall dwell' peaceably 'with the lamb'; men of the most fierce and furious dispositions shall have their temper so strangely altered by the grace of Christ that they shall live in love even with the weakest and such as formerly were an easy prey . . . A generation of vipers shall become a seed of saints. This is fulfilled in the wonderful effect of the gospel upon the minds of those that sincerely embrace it; it changes the nature, and makes those that trampled on the meek of the earth, not only meek like them, but affectionate towards them" (p. 845).

B. Medieval discussions

1. Saadia Gaon, *Emunot V'deot*, 8:8

והחמשה (הענינים) האחרים (המיועדים להיות בגאולה האחרונה) אשר ישיגם הראות (שעדיין לא נתקיימו), התחלתם שהברואים כלם יאמינו ויודו כי הבורא אחד, כמ"ש (זכריה י"ד ט') ביום ההוא יהיה יי' אחד, והנה אנחנו רואים אותם כעתותם וכפירתם, והשני שמירת בני ישראל שלא יתנו עוד מס ולא נושאים ממון ולא תבואה לזולתם, כמ"ש (ישעיה ס"ב ח') נשבע יי' בימינו ובורוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויבך וגו', ואנחנו רואים כל אומה נותנת מס ועובדת ושומעת לאומה אשר היא תחת ידה. והשלישי תסתלקנה המלחמות עד שלא ישא אדם כלי מלחמה, כמ"ש (שם ב' ד') וכתתו חרבותם לאתים. לא ישא גוי אל גוי חרב, ואשר אנחנו רואים הפך זה. והרביעי שבעלי חיים ישלימו קצתם את קצתם, עד שירעה הזאב והכבש, ויאכל האריה התבן, וישחק היונק כפתן ובאפעה, כמ"ש (שם י"ח ו') וגר זאב עם כבש וגו', ואנחנו רואין אותן שהם על טבעם ורעתם, לא נשתנה מהם דבר. ואם יסבור עוד סובר ויאמר איננו רוצה אלא שישלימו האנשים הרעים עם הטובים ולא יזיקום, אין הדבר כי אם בהפך, והם היום יותר ממה שהיו מקדם מן החמס והעול מהחזק לחלש.

2. Maimonides, *Mishneh Torah, Sefer Shoftim, Hilkhoh M'lakhim u-Milhamoteihem*, Ch. 11. Our printed editions are incomplete here, due to censorship; the text below is based on A.M. Hershman, "Textual Problems of Book Fourteen of the *Mishneh Torah*," in *Jewish Quarterly Review* 40 (1949-50), pp. 409-412; a translation of the uncensored text is found in A.M. Hershman, *The Book of Judges. (Code of Maimonides, Book Fourteen)* Yale Judaica Series, Vol. III (New Haven: Yale University Press, 1949), reprinted in I. Twersky, ed., *A Maimonides Reader* (New York: Behrman House, 1972), pp. 222-23, 226-27.

איהמלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם. מקריבין קרבנות. ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה. . . . יואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו. אין הדבר כך. שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה. והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך. והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח. ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות. כיון שנהרג נודע להם שאינו. ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת. ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת אין חוקיה ומשפטיה משתנים לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפים עליה ולא גורעין מהן. כל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצות מפתוץ הרי זה בודאי רשע ואפוקורס. וואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו. כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכופף כל ישראל לילך בה ולחזק בחקה. וילחם מלחמות ה'. הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי. ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד.

ואם לא הצליח עד כה או נהרג כידוע שאין זה שהבטיחה עליו תורה והרי הוא מכל מלכי בית דוד השלמים והכשרים שמתו, ולא העמידו הקב"ה אלא לנסות בו רבים, שנא' ומן המשכילים יכשלו לצרף בהם לברר וללכך עד עת קץ. כי עוד למועד: אף ישוע הנוצרי שדימה שיהיה משיח ונהרג בכ"ד כבר התנבא בו דניאל שנא' ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. וכי יש מכשול גדול מזה? שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבל נדחיהם ומחזק מצוותם. וזה גרם לאבד ישראל כחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה בלעדי ד'. אבל מחשבות בורא העולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלה של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינם אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנא' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד. כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשוטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב וערלי בשר. והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים: מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות. ואלו אומרים: דברים נסתרים יש בהם ואינם כפשוטם וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד מלך המשיח באמת ויצליח וידום וינשא מיד הם כולם חוזרים ויודעים ששקר נחלו מאבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

3. A disputation text attributed to Rabbi David Kimchi. The Hebrew text is from J.D. Eisenstein (see bibliography), pp. 78-81. An English translation with discussion is found in F.E. Talmage,

"An Hebrew Polemical Treatise," in *Harvard Theological Review* 60 (1967), pp. 323-348.

אני הקטן והדל באלפי, קטן בתורת אלהי, איש דכא ושפל רוח, בא להתוכח עמי אחד מחכמי הצעירים (הנוצרים), ומדבור לדבור באנו לענין המשיח אם בא כפי כוונתם או אם עתיד לבוא כפי כוונתנו. ואמרתי יכול אני להוכיח בראיות ברורות וגמורות שאין בהן ספק שהמשיח לא בא, ואחת מן הראיות היא שהמשיח עתיד לקבץ נדחי ישראל ושנים עשר שבטי יה, כמו שמוכח בספר ישעיה שאמר ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישעיה יא, יב). הראיה השנית היא שמשח עתיד לבנות בית המקדש ועיר דוד היא ציון כמו שכתוב בסוף ספר יחזקאל (מ"ח) ובספר זכריה (ח, ט) וגם מוזכר בישעיה (ב, ג). הראיה השלישית שהמשיח ישים שלום עד אין קץ כמו שמוזכר בס' ישעיה באמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו וגו' (ישעיה יו, ט). הראיה הרביעית שהמשיח ימשול על כל מלכי הארץ כמו שמוזכר במזמור אלהים משפטין למלך תן וגו' (תהילים עב) ונאמר שם וישתחוו לו מלכים כל גויים יעבדהו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ. הראיה החמישית שיכתתו כל העולם חרם וחניותיהם כמו שאמר ישעיה וכתתו חרבותם לאתים וחניותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב, ד).

III. BIBLIOGRAPHY

A. Classical Responses

- Ben-Sasson, H.H. "Disputations and Polemics." *ENCYCLOPAEDIA JUDAICA* 6:79-103.
- Berger, David. *THE JEWISH-CHRISTIAN DEBATE IN THE HIGH MIDDLE AGES. A CRITICAL EDITION OF THE NIZZAHON VETUS.* Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1979.
- Crescas, Hasdai. *ביטול עקרי הנוצרים.* Jerusalem: Makor, 1972.
- Driver, S.R. and Neubauer, A. *THE "SUFFERING SERVANT" OF ISAIAH ACCORDING TO THE JEWISH INTERPRETERS.* Vol. 2, Translations. New York: Hermon, 1969.
- Eisenstein, J.D. *New York, 1928.* Anthology of Hebrew texts of the disputations, though the texts are uncritical and often unreliable.
- Joseph Kimchi. *THE BOOK OF THE COVENANT.* Translated by Frank Talmage. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1972.
- Hyman Maccoby. *JUDAISM ON TRIAL. JEWISH-CHRISTIAN DISPUTATIONS IN THE MIDDLE AGES.* Littman Library of Jewish Civilization. Rutherford, Madison, Teaneck: Fairleigh Dickinson Uni-

versity Press, and London and Toronto: Associated University Presses, 1982.

Talmage, Frank. DISPUTATION AND DIALOGUE. READINGS IN THE JEWISH-CHRISTIAN ENCOUNTER. New York: KTAV, Anti-Defamation League, 1975.

B. Modern Responses

Berger, D. and Wyschogrod. JEWS AND 'JEWISH CHRISTIANITY.' New York: KTAV, 1978.

Ginsberg, H.L. "The Oldest Interpretation of the Suffering Servant," in *Vetus Testamentum* 3(1953), 400-404.

Kaufmann, Yehezkel. חולדוה האמונה הישראלית, Vol. 4, pp. 108-134 (English translation by C.W. Efroymson, HISTORY OF THE RELIGION OF ISRAEL [New York: KTAV, 1977], pp. 107-134).

Klausner, Joseph. "The Jewish and the Christian Messiah." Appendix to his THE MESSIANIC IDEA IN ISRAEL. London: George Allen and Unwin, 1956.

Sigal, Gerald. THE JEW AND THE CHRISTIAN MISSIONARY: A JEWISH RESPONSE TO MISSIONARY CHRISTIANITY. New York: KTAV, 1981.